

**ԴԱՐՁՎԱԾՔՆԵՐԸ «ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ
ՍՐԲՈՅՆ ՇՈՒՇԱՆԿԱՆՆ» ԵՐԿՈՒՄ**

*Բանալի բառեր – դարձվածք, կայուն կապակցություն, փոխաբերական իմաստ, ոճ, ոճական արժեք, գրաբար, վարքագրություն, սրբախոսական երկ, հոգեկերտվածք, արժե-
համակարգ*

Դարձվածքները գեղարվեստական խոսքի կառուցման կարևորագույն բաղադրիչներ են՝ օժտված ոճական մեծ ներուժով, որի միջոցով ասելիքը դառնում է տպավորիչ և ներագրու ընթերցողի հոգուն ու մտքին: Դարձվածքների հարուստ պաշարով առանձնանում է գրաբարով ավանդված մատենագրությունը, որում տեղ գտած դարձվածքների գիտական ամբողջական քննություն դեռևս կատարված չէ:

Ի տարբերություն արդի հայերենի՝ գրաբարի դարձվածքները ցարդ ենթարկվել են միայն մասնակի դիտարկումների և վերլուծությունների: Արդի արևելահայերենի դարձվածաբանությանը նվիրված աշխատություններում տրվում են դարձվածքների գիտական ձևակերպումը, շարահյուսական գործառույթները և ոճական դրսևորումների արժևորումը: Անշուշտ, նրանցում տեղ են գտել նաև առանձին դիտարկումներ գրաբարի և միջին հայերենի դարձվածքների մասին, որոնք օգնում են արդի հայերենի դարձվածքների ծագումնաբանական և իմաստակառուցվածքային հատկանիշների հենքային վերլուծությանը: Սակայն, ինչպես նշում է Ռ. Ղազարյանը, «Գրաբարի դարձուածաբանութիւնը, թում է, թէ անսպառ է»¹, ուստի նրա գիտական բազմակողմանի քննությանն ուղղված յուրաքանչյուր ուսումնասիրություն կարևորվում է՝ պայմանավորված հետևյալ հանգամանքներով.

1. գրաբարով ավանդված մատենագրության լեզվաոճական բնութագիրը չի կարող լինել ամբողջական՝ առանց դարձվածքների իմաստակառուցվածքային և ոճական արժևորման, ըստ որում նրանց գործառույթը յուրաքանչյուր բնագրում առանձնանում է՝ պայմանավորված բնագրի բովանդակությամբ, ժանրային առանձնահատկությամբ և հեղինակի լեզվամտածողությամբ:
2. Նոր գրական հայերենի դարձվածքների ծագումնաբանական քննությունը ամբողջանում է միայն գրաբարի դարձվածքների բազմա-

¹ Ղազարեան Ռ., Գրաբարի դարձուածաբանական բառարան, Երևան, 2012, էջ 10:

կողմանի ուսումնասիրությամբ:

3. Դարձվածքների տարածմանակյա քննությունը ձևակերպում է պատմական ոճագիտության կարևոր հիմնահարցերից մեկը. գեղարվեստական խոսքի յուրաքանչյուր բաղադրիչ կարևորվում է լեզվի պատմության ընթացքում ձևավորված իմաստագործառական իր նկարագրով, որի հենքի վրա տրվում է լեզվական միավորների ոճական առանձնահատկությունների պատմական գնահատականը:

Գրաբարի դարձվածքների բազմակողմանի վերլուծությունը հիմք է դառնում պատմական դարձվածաբանության համար, որի քննության ժամանակ համադրվում են դարձվածքների համաժամանակյա ուսումնասիրության արդյունքները, և արտացոլվում է դարձվածքների ձևավորման և զարգացման պատմությունը: Դարձվածքներն ունեն կենսական մեծ ուժ, որի շնորհիվ գրաբարի դարձվածքների գերակշռող մեծամասնությունը մասնակի փոփոխություններով պահպանվել է լեզվի զարգացման հաջորդ փուլերում:

Գրաբարի դարձվածքների իմաստային, կառուցվածքային և ոճական վերլուծությունը գրաբարով ավանդված բազմաժանր գրականության մեջ կօգնի ներկայացնելու գրաբարի լեզվամտածողության անսահման հնարավորությունները և դրանց տեղայնացումը ցանկացած երկում:

Աստվածաբանական գրականության մեջ, մասնավորապես սրբախոսական երկերում դարձվածքներն ունեն ծանրակշիռ դեր, մեծ հաճախականություն և ոճավորման էական կարևորություն: «Վկայաբանութիւն սրբոյն Շուշանկանն» երկում դրանք ուղղված են ներկայացնելու հոգևոր ուժի անդիմադրելի ներկայությունը ֆիզիկական ցավի և գանահարումների դեմ պայքարում:

Դարձվածքների իմաստակառուցվածքային սույն վերլուծությունը կարևորվում է նաև սուրբ Շուշանիկի մասին սրբախոսական երկի (այլև սրբախոսական ժանրի մյուս երկերի) լեզվաոճական հատկանիշների ամբողջացման և նկարագրի առումով, քանի որ այդ լեզվով է ուսուցանվել «գրանն կենաց»՝ մի ամբողջ գաղափարախոսություն, որի ճշգրիտ ըմբռնումը կարևոր է նրա հիմքերի ամրապնդման համար, մանավանդ արդեն ձևավորված աղանդների հերքման և հավատացյալներին ճշգրիտ վարդապետությամբ զինելու համար:

Հայոց և վրաց եկեղեցիների միասնության ժամանակ Շուշանիկը ճանաչված սրբուհի էր երկու եկեղեցիների համար: Նրան նվիրված սրբախոսական երկի հայերեն մշակումներում այն պիտի ազգայնացվեր՝ շեշտելով Շուշանիկի նահատակվելը հանուն քրիստոնեության: Երկի վրացերեն տարբերակում շեշտը դրվում է նյութի պատմականության վրա, ըստ որում երկի հայկական տարբերակը համարվում է նախնական¹:

---

¹ Մանրամասն տե՛ս Մատենագիրք Հայոց, հ. Գ, Անթիլիաս-Լիբանան, 2004, էջ 25-26:

Շուշանիկը Վարդան Մամիկոնյանի դուստրն էր և Գուգարաց բղեշխ Աշուշայի հարսը: Նրա ամուսինը՝ բղեշխ Վազգենը, Պերոզ արքայի 8-րդ տարում գնում է Տիգրան և կրոնափոխ լինում: Ըստ Ղազար Փարպեցու՝ Պերոզի թագավորության 25-րդ տարում (482 թ.) նա դատապարտվում է մահվան: Շուշանիկը հեռանում է դավաճան ամուսնուց, վեց տարի կտտանքների է ենթարկվում բանտում և 7-րդ տարում կնքում իր մահկանացուն:

Վարքագրական այս երկը, որը պատմում է Շուշանիկի պատվախնդրության և իր նախնիների ավանդներին հարազատ մնալու մասին, ևս մեկ անգամ հաստատում է Քրիստոսի հավատի ուժը և գործությունը: Հանուն այդ հավատի՝ ցանկացած հալածանք և մարմնական ցավ իմաստավորվում է հոգևոր արժեքների պահպանման համար պայքարում:

Հայոց սրբախոսական մյուս աշխատություններից «Վկայաբանութիւն սրբոյն Շուշանկանն» երկը առանձնանում է՝ պայմանավորված հետևյալ հանգամանքներով.

1) այն համարվում է Եղիշեի պատմության շարունակությունը՝ «վարքագրության կանոնականութեան պահանջած օրենքներով շարադրուած»¹, 2) արժևորվում է իբրև «բաւական ստոյգ թուագրուող Ե դարի երկրորդ յուշարձան»² Կորյունի երկից հետո:

Երկում մանրամասն նկարագրվում է Շուշանիկի ֆիզիկական ծանր վիճակը, օրավուր ծանրացող գանահարումը, բայց Քրիստոսի **դուստրն ու աղախինը** այդ ամենը հաղթահարում է հոգևոր մեծագույն ուժի շնորհիվ, քանի որ նա գիտի մի բան. այդ կտտանքները տանում են **ի յարկսն յախտենից, ի նաւահանգիստ Քրիստոսի**: Չնայած «... պատառ-պատառ լինէր ամենայն մարմին նորա, զի էր դժնիկ երկիրն եւ արիւն հոսէր ի նմանէ, եւ զերկիրն արեամբ ցնդեալ ցուցանէր տեսողացն» (էջ 40), Սրբուհու պատասխանը բղեշխին աներկբա է և հստակ. «Ձի՞նչ բաժին կայ հաւատացելոյն ընդ անհաւատին. եւ զի՞նչ հաղորդութիւն է լուսոյ ընդ խաւարին. եւ զի՞նչ միաւորութիւն է տաճարի Աստուծոյ ընդ պռոնկի» (էջ 39):

Երկի հիմնագիծը Սրբուհու գիտակցումն է այն մեծ իրողության, որ մարդուն հասցրած ֆիզիկական ցավը ոչինչ է հոգևոր հաղթանակի համեմատությամբ, Քրիստոսի մեծ հավատի համար տառապանքը մարդուն արժանացնում է **Քրիստոսի պսակին**, ուստի «բրաճեճ գանիցն»՝ գանահարված տիկինը սիրով և գիտակցված է հաղթահարում հանուն հոգևոր հավատի իր պայքարը. «զի տէր է իմ աւգնական եւ ոչ երկեայց, զի՞նչ արասցէ ինձ մարդ» (էջ 34):

Սրբախոսական երկն ունի կանոնիկ դավանաբանական շարադրանք՝ գեղարվեստական խոսքի կառուցման բոլոր միջոցների ներառմամբ, որոն-

---

¹ Նույն տեղում, էջ 25:

² Նույն տեղում:

ցում գերակշռող և տեղին գործածությամբ առանձնանում են դարձվածքները:

Հայտնի է, որ դարձվածքները բնորոշվում են իրենց բովանդակության խորությամբ, իմաստային տարողունակությամբ, «խոսքը գունագարդելու, խոսքին հուզառճական լիցք տալու»¹ մեծ ուժով, ուստի հասկանալի է աստվածաբանական գրականության մեջ գործածված դարձվածքների հատկապես իմաստային ինքնատիպությունը: Դրանց վերլուծությունը կատարել ենք իմաստառճական և կառուցվածքային հատկանիշների առանձնացմամբ:

Դարձվածքի ըմբռնումը լեզվաբանության մեջ միանշանակ չէ²: Մեր մոտեցմամբ՝ դարձվածքները կայուն կապակցություններ են, որոնց բաղադրիչներից առնվազն մեկի՝ փոխաբերական իմաստով գործածությունը հիմք է հանդիսանում նրանցում դարձվածային իմաստի դրսևորման համար: Շարադրանքում գործածվող *դարձվածային միավորներ* եզրույթը ներառում է դարձվածքների բոլոր տեսակները, որոնց տարբաժանումը ըստ բաղադրիչների իմաստների միաձուլության աստիճանի³ բնագրի դարձվածքների վերլուծության համար նպատակահարմար չենք համարում, քանի որ դրանցում տեղ գտած դավանաբանական և ոչ դավանաբանական դարձվածքների համար կարևորում ենք նրանց իմաստային այն հիմնահատկանիշը, որ տվյալ կայուն կապակցության փոխաբերական իմաստով գործածությունը այն դարձնում է դարձվածային միավոր (այսուհետև ԴՄ): Դրանք ընդգրկում են.

ա) դարձվածային սերտաձումները, օրինակ՝ *փոխել յաշխարհէ, երկիր պագանել, ի բաց գերծուլ* և այլն,

բ) դարձվածային արտահայտությունները, օրինակ՝ *զմտաւ ածել, ցատումն հեղուլ, գալ ի լաւութիւն* և այլն,

գ) թևավոր խոսքերը, օրինակ՝ *ընթացք դիտարագունդ բաժակաւք, անշէջ լապտերք Քրիստոսի* և այլն,

դ) գրաբարով մատենագրությանը բնորոշ՝ իմաստի սաստկացում ձևավորող նույնիմաստ բաղադրիչներով կառուցվող կապակցություննախադասությունները, ինչպես՝ *լսելիք բերեն զլուր կամ տեսանելիք տարցեն զտեսութիւն* և այլն,

ե) ասացվածքները, որ տեղայնացված գործառույթ են ստանում տվյալ երկրում, ինչպես՝ *բարի պտուղ ի բարի սերմոյ, ժանտ պտուղ ի ժանտ սերմոյ* և այլն:

Սրբախոսական երկերում հաճախադեպ են այնպիսի կապակցություն-

¹ Տե՛ս **Բաղիկյան Խ.**, Դարձվածքային ոճաբանություն, Երևան, 2000, էջ 138:

² Մանրամասն տե՛ս **Բաղիկյան Խ.**, Ժամանակակից հայերենի դարձվածային միավորները, Երևան, 1986, էջ 15-42:

³ Մանրամասն տե՛ս **Սուքիասյան Ա.**, Ժամանակակից հայոց լեզու, Երևան, 1999, էջ 301-307:

ներ, ինչպիսիք են՝ *Աստուած կենդանի, ճշմարիտ Աստուած, ար այցելութեան* և այլն, օրինակներ՝ «... Որք սիրեցին զքեզ **ճշմարիտ Աստուած...**» (էջ 34), «... Եւ դու ընկալցիս վրէժս յարդարադատն Աստուծոյ **յաւորն այցելութեան**» (էջ 41), «... Եւ ինձ լիցի ամենայն սրբութեամբ եւ արդարութեամբ պաշտել **զԱստուած կենդանի**» (էջ 33), որոնք մշտակա գործածությամբ աչքի են ընկնում աստվածաբանական գրականության մեջ: Դրանք ԴՄ չեն, քանի որ նրանցում չկա վերաիմաստավորում: Կայուն կապակցությունը դառնում է ԴՄ բաղադրիչներից առնվազն մեկի՝ փոխաբերական իմաստով գործածության դեպքում միայն: Նշենք նաև, որ բնագրում գործածված աստվածաբանական դարձվածային միավորների հիմնական մասը Ռ. Ղազարյանի «Գրաբարի դարձուածաբանական բառարան»-ում բացակայում է¹:

Ներկայացնենք մեր ուսումնասիրած բնագրում տեղ գտած այդ դարձվածային միավորները².

- «Եւ անկաներ առաջի սուրբ **աղախնոջն Քրիստոսի** հանդերձ կնաւ իւրով» (էջ 46),
- «...գոր կրեաց սուրբ **աղախինն Քրիստոսի**» (էջ 45),
- «...զի յուղարկեցեն զսուրբն ի մեծ աշխատութեանցն **առ նաւահանգիստն Քրիստոս**» (էջ 46):

Նոր հայկազյան բառարանում (ՆՀԲ)³ *նաւահանգիստ* բառի փոխաբերական իմաստով գործածության հրաշալի օրինակներ են ներկայացված: Այսպես՝

«Փոխանակ երկրաւոր նաւահանգստիս՝ հրեշտակական եւ երկնաւոր **նաւահանգիստքն** եկին ՚ի քեզ» (Կիւրդ) (ՆՀԲԲ, էջ 406):

«Ժամանեցոյք յանքոյք եւ ՚ի խաղաղ **նաւահանգիստ** յաւիտենական ՚ի կեանսդ» (ԺՄ) (ՆՀԲԲ, էջ 407):

«...Արժանաւորեա՛ զիս ընդ սիրելիս քո հասանել հանգստեան **ի խորանսդ յաւիտենից**, որ պատրաստեալ էս սիրելեաց քոց» (էջ 47):

ՆՀԲ-ն *խորան երկնից* կապակցությունը: Բնագրի մեր օրինակում ունենք *երկնային արքայություն* իմաստով *խորան յաւիտեան* դարձվածքը, որի բաղադրիչների համադրման արդյունքում ձևավորվել է գեղեցիկ կապակցություն:

- «...Ձի թերեւս հաղորդեցայց սրբոյն դասուց եւ մտից **ի յարկսն լուսեղէնս**» (էջ 42):

¹ Ղազարեան Ռ., Գրաբարի դարձուածաբանական բառարան, Երևան, 2012 (այսուհետև՝ ԳԴԲ):

² Փաստական նյութը տրվում է՝ ըստ Մատենագիրք Հայոց, հ. Գ-ում վկայված բնագրի (Անթիլիաս-Լիբանան, 2004):

³ Շարադրանքում հիշատակվում են հետևյալ բառարանները՝ Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, հ. Ա (Երևան, 1979), հ. Բ (Երևան, 1981) (այսուհետև՝ ՆՀԲԱ, ՆՀԲԲ); *Ղազարյան Ռ.*, Գրաբարի բառարան, հ. Ա (Երևան, 2000), հ. Բ (Երևան, 2000) (այսուհետև՝ ԳԲԱ, ԳԲԲ):

- «Եւ ընկալցին զփափագելի լոյսն յաիտենից» (Էջ 22):

Ինչպէս տեսնում ենք, սրանք գոյական գերադաս բաղադրիչով կառույցներ են, որոնք հաճախադեպ են աստվածաբանական երկերում:

Բերենք այլ միավորներ՝ ըստ Թադեոս առաքյալի վկայաբանության և նշխարների գյուտի մասին սրբախոսական երկի¹.

- «...արա՛ զոսա ժողովորդ յաիտենական եւ երկնաւոր զաւթի ծնունդ» (Էջ 11),
- «Եւ թեւագդեցեալ էլ ՚ի լուսեղէն քանակսն» (Էջ 16),
- «արարից գոոսա ՚ի գունդ լուսոյ աստուածութեան իմոյ» (Էջ 11),
- «այլ փութով կատարեցից զկամս քո, եւ դրոշմեցից զոսա ՚ի գունդ աստուածութեան իմոյ» (Էջ 11):

անշէջ լապտերքն (Էջ 5)՝ աստվածային լույս իմաստով,

ուսուցանէր զքանն կենաց (Էջ 9). քանն կենաց միավորը խորհրդանշում է քրիստոնեական ուսմունքը:

Երկնային աստվածությունը արտահայտված է հետևյալ կապակցություններով՝ յարկս երկնային (Էջ 15), երկնաւոր լոյս աստուածութեան (Էջ 14), երկնային թագաւոր (Էջ 7), «...եւ ասէ ցնա. Երանի՛ է քեզ դուստր երկնաւոր թագաւորին» (Էջ 8):

ՆՀԲ-ում երկնային բառի համար, ի թիվս այլ իմաստների, տրվում է հետևյալ բացատրությունը. «որ ինչ յերկինս է սուրբ գիրքն ասի Երկնից կամ Երկնաւոր»: Վկայված են երկնային զաւրք, երկնային դասք, «այսինքն՝ հրեշտակք» (ՆՀԲԱ, էջ 696) և այլն: Երկնային Թագաւոր դարձվածքը, որ խորհրդանշում է Քրիստոսին, բաղադրվում է նաև դուստր, աղախին, հարս գոյականների հետ՝ ստեղծելով նոր դարձվածքներ:

Դարձվածքներին զուգահեռ՝ փոխաբերական գործառույթ ունեցող կապակցություններով և բառերով հագեցած է սրբախոսական երկի ցանկացած օրինակ. «Բազմադիմի են ճանապարհի աստուածային լուսեղէն վտակացն եւ ոռոգի դիտարագունդ բաժակաւք վասնզի մաքրկական ընթացիւք ի հանդիպումն անշէջ լապտերին եւ հասանեն սիրական խորհրդին» (Էջ 5):

Նման կապակցությունները լեզվաբանների կողմից ոչ միանշանակ գնահատական են ստացել: Այսպէս՝ ըստ Պ. Բեդիրյանի՝ դրանք կայուն կապակցություններ են, և ցանկացած կապակցության մեջ մեկ բաղադրիչի փոխաբերական իմաստով գործառույթը դեռևս այն չի դարձնում դարձվածային միավոր²:

Շուշանիկին նվիրված սրբախոսական երկում գործածված դարձվածային միավորները առանձնանում են բաղադրիչների իմաստային համա-

¹ «Վկայաբանութիւն Թադեոսի առաքելոյն, քարոզչութեանն եւ զայստեան ի Հայս եւ կատարմանն որ ի Քրիստոս. Գիտ նշխարաց Թադեոսի առաքելոյն» (Մատենագիրք Հայոց, հ. Գ):

² Մանրամասն տե՛ս Բեդիրյան Պ., Ժամանակակից հայերենի դարձվածաբանություն, Երևան, 1973, էջ 27-33:

դրման հետաքրքիր գուգորդումներով, օրինակ՝ բնագրում գործածված է **լուսովն առլցայց** (լուսով առլնու) կապակցությունը: *Առլնուլ*-ի բացատրության մեջ նշվում են *համակվել* և *ամբողջությամբ լցվել* իմաստները (ԳԲԱ, էջ 181): Ունենք բնագրային հետևյալ հրաշալի օրինակը. «...Այլ չարչարանաւք փոխեցայց յաշխարհէ եւ մեծի թագաւորին մերձ կացից եւ անտի լուսովն առլցայց» (էջ 39):

Սա ամբողջ մի գաղափարախոսություն է, որը հզորացնում է հավատի ուժի զգացողությունը: Աստծու լույսով համակվելու, այն իր մեջ մինչև վերջ ունենալու գաղափարը ցանկացած ֆիզիկական կտտանք տանելի է դարձնում: **Փոխել յաշխարհէ** (մահանալ) դարձվածային միավորն ունի նաև այլ հոմանիշ՝ **աւանդել զհոգի** (վկայված են ԳԴԲ-ում և ՆՀԲ-ում): Բնագրի օրինակներն են՝ «յուսացեալ ի ձեռս քո **աւանդեմ զհոգի իմ** (էջ 47), «եւ զայս ասացեալ սրբոյն **աւանդեաց զհոգին** ի ձեռս Աստուծոյ ամենակալի» (էջ 47):

Բնագրում գործածված են նաև հետևյալ նախադասությունները, որոնք նույնպես դարձվածային միավորներ են՝

«...մինչև **իցէ շունչս ի մարմնի իմում**» (էջ 42)՝ *քանի դեռ ապրում եմ, կենդանի եմ* իմաստով, որը գործածվում է նաև արդի գրական հայերենում,

«...եւ **անթառամ փառաց պսակաւն պսակեցան** ընդ ամենայն սուրբսն ի Քրիստոս Յիսուս» (էջ 48): *Անթառամ փառքի պսակ* դարձվածային միավորը ստորոգվել է *պսակել* բայական բաղադրիչով և ունի *կրել Հիսուսի անթառամ փառքի պսակը* իմաստը:

Բնագրում հանդիպում են դարձվածային հայտնի որոշ արտահայտություններ՝ «...զի **սերմն ժանտի են ժանտածին**» (էջ 42), «... արդարեւ **ի բարի արմատոյ բարի շառաւեղ** ցուցեալ» (էջ 41), «եւ ոչ ոք իշխէր **բռուն հարկանել** եւ **թափել ի գայլոյն գորոջն Քրիստոսի**» (էջ 39):

Խնդրո առարկա սրբախոսական երկում զգալի թիվ են կազմում բայական բաղադրիչով դարձվածային միավորները: Ներկայացնենք դրանք՝ ըստ տարբեր բաղադրիչների.

Ա. **Տալ** բաղադրիչով – առանձնացրել ենք 7 ԴՄ-ներ, որոնցից 2-ը վկայված են ԳԴԲ-ում և ՆՀԲ-ում, իսկ 5-ը՝ ոչ:

Դրանք են՝ **տալ աւետիս**՝ *ավետել* իմաստով (էջ 28, 49), **տալ գողջոյն՝ ողջունել** իմաստով (էջ 28): Այս միավորները վկայված են ԳԴԲ-ում: Բնագրում ունենք այլ միավորներ, որոնք ԳԴԲ-ում չկան, ինչպես՝ **տալ ի կնութիւն՝ կնության տալ** իմաստով (էջ 27՝ **տայ նմա ի կնութիւն**): ԳԴԲ-ն ունի **կին առնել՝ ամուսնանալ** իմաստով միավորը (ԳԴԲ, էջ 40), **տալ ի կնութիւն**-ը այդ միավորի պատճառականի իմաստն է արտահայտում: **Տալ զանձն** կամ **տալ զինքն** միավորները ունեն **իրեն նվիրել** իմաստները. «այլ ետ զինքն Աստուծոյ...» (էջ 40), *իրեն հանձնել* իմաստով՝ **տալ զանձն** բանտից (էջ 32), **տալ զանձն** կապանաց (էջ 32), **տալ զանձն** կտտանաց (էջ 32): Օրինակներից երևում է, որ այն պահանջում է տրականով հանգման խնդիր լրացում՝ **տալ զաւրութիւն՝ ուժ տալ, ուժեղացնել** իմաստով (**տայցէ զաւրութիւն** (էջ 31),

տո՛ւր ինձ գաւրութիւն (էջ 35)):

Գրաբարի դարձվածաբանական բառարանը *տալ + գոյական* կառույցով ձևավորված և պատճառականի իմաստով միավորներ չի վկայում. օրինակ վկայում է **կին առնել**, բայց ոչ՝ **տալ ի կնութիւն**, նույն սկզբունքով էլ հասկանալի է դառնում **գաւրութիւն տալ**-ի բացակայությունը ԳԴԲ-ում:

Տալ թել՝ գորացնել. «Աստուծոյ ամենակալի, որ փրկեցէ զիս եւ **տայցէ** ինձ **թելս** որպէս աղանույ, զի թռուցեալ թելաւքն եւ շնորհաւք Հոգւոյն սրբոյ հեռացեալ դադարեցից յանապատի» (էջ 31):

Բ. **Առնել և լինել** բաղադրիչներով դուրս ենք գրել 5 ԴՄ-ներ, որոնցից 3-ը վկայված են ԳԴԲ-ում և ՆՀԲ-ում, իսկ 2-ը՝ ոչ:

Մերձաւորս առնել՝ մոտենալ, մոտ լինել (էջ 42). ԳԴԲ-ն չունի տվյալ միավորը, վկայում է **մերձ լինել** (ԳԴԲ, էջ 197) և **մերձ կալ** հոմանիշները,

յանձն առնել՝ հանձնել («... քեզ **յանձն առնեմ զիս** և գորդիս իմ», էջ 29),

յամալթ առնել՝ ամաչեցնել (էջ 25): Ունենք **աղալթս առնել** *աղոթել* իմաստով միավորը (էջեր 29, 34), որը հարադիր բայ է, իսկ նրա հոմանիշը **կալ յաղալթս**՝ ԴՄ (էջ 29, 34):

Վերոհիշյալ դարձվածային միավորները կան ԳԴԲ-ում:

Հանդիպում են նաև որոշ միավորներ՝ այլ բայական բաղադրիչներով, ինչպես՝

Ճիչ բառնալ՝ *ճչալ* իմաստով. «եւ ամենայն ժողովեալքն **զճիչ բարձեալ** լային» (էջ 40),

ցասումն հեղուլ՝ գայրույթը թափել (էջեր 39, 40) իմաստով,

յուզել ի բարկութիւն՝ *գայրանալ* իմաստով (էջ 36), **շիջուցանել զբարկութիւն**, **ցածուցանել զբարկութիւն**՝ *գայրույթը մեղմացնել* իմաստներով (էջ 36):

Վերոհիշյալ միավորները ԳԴԲ-ում չկան:

Պաշտել իմաստով գործածված են՝ **երկիր պագանել** (էջ 27, 28), **պաշտան տալ** (էջ 30): ԳԴԲ-ում այս ԴՄ-ները կան:

Բուռն հարկանել՝ *բռնել* իմաստով (էջ 39՝ 2 անգամ). այն կա ԳԴԲ-ում:

Ի բաց զերծուլ դարձվածային միավորի համար ԳԴԲ-ն հիշատակում է Ագաթանգեղոսի հետևյալ օրինակը. «Եւ անդէն զհանդերձիկն պատառոտուն որ գնովան էր **ի բաց զերծոյր** ի նմանէ» (ԳԴԲ, էջ 110): Բնագրային մեր օրինակը՝ «Նա եւ զհանդերձիկն, որ զանձամբն եւ զգլխովն էր, ի քարշացն ի **բաց զերծոյր** ի նմանէ եւ նա մերկ գլխովն եւ պատառոտուն զգեստովն պատսպարէր զանձն» (էջ 40):

Նշյալ օրինակով մեկ անգամ ևս համոզվում ենք սրբախոսական երկում սուրբ Շուշանիկի և սուրբ Հռիփսիմեի կերպարների համադրման միտումը:

Դուրս ենք գրել նաև **կրել համբերութիւն** միավորը՝ *դիմանալ, համբերել* իմաստով (էջ 41): ԳԴԲ-ն այս միավորը չի տալիս, բայց ԳԲԱ-ում (էջ 679) *կրել* բայի համար տրվում են նշված իմաստները:

Առանձին խմբով ներկայացնենք *նախորդիվ* միավորները՝ հիմնականում **զ և ի** նախդիրներով բաղադրված:

• **Յընթրիս** բաղադրիչով – **մտանել յընթրիս՝ ընթրել** իմաստով (էջ 35), որի հակահիշն է **բաւ լինել ընթրեացն** ոչ նախդրիվ բաղադրիչով միավորը՝ **ընթրիքն ավարտել** իմաստով (էջ 36):

ԳԴԲ-ն տալիս է **յընթրիս լինել, յընթրիս ուտել** միավորները՝ **ընթրել** իմաստով (ԳԴԲ, էջ 213):

• **Գալ բաղադրիչ + ի նախդիր + հայցականով գոյական** կառույցով ԳԴԲ-ն վկայում է **գալ ի ծնունդ՝ ծնվել, գալ ի զգաստութիւն՝ խելքի գալ** (մեր բնագրում՝ էջ 27), **գալ ի լոյս՝** երևան գալ (ԳԴԲ, էջ 57) և այլ դարձվածային միավորները: **Գալ ի լաութիւն՝ ապաքինվել** իմաստով (էջ 37) դարձվածային միավորը այնտեղ վկայված չէ: «Եւ ապա հացի սակաւ ինչ ճաշակեալ եւ յետ աւուրց ինչ գայր ի լաութիւն փոքր մի» (էջ 37):

• **Որսալ գկորուստ՝ կորստի մատնել** (էջ 33) իմաստով: ԳԲԲ-ում **որսալ** բայի համար իբրև փոխաբերական իմաստ նշվում է «խորամանկութեամբ մէկին իր կողմը գրաւել, մոլորեցնել, պատրել» իմաստները (ԳԲԲ, էջ 350): ԳԴԲ-ում այս միավորը վկայված չէ: ՆՀԲ-ում **որսալ** բայի համար բերված մատենագրական օրինակներում կա հետևյալ նախադասությունը Եղիշեից՝ «Զամենեսեան **որսալ յանգիւտ կորուստն**» (էջ 538): Բնագրային մեր օրինակը՝ «...**որսայ գկորուստ**, որպէս զինքն» (էջ 37):

• **Զմտաւ ածել՝ մտածել** իմաստով (էջ 34):

ՆՀԲ-ն մատենագրական օրինակներում բերում է **յերկիր կործանեցիր** (ՆՀԲԱ, էջ 1120) նախադասությունը: Բնագրային մեր օրինակը՝ «...Իբրև լուաւ բարեպաշտ տիկինն **յերկիր կործանեցաւ** (= գետին տապալվեց), լար դառնապէս եւ աւաղ էր գայրն ուրացեալ» (էջ 27):

Բացի **զմտաւ ածել** ԴՄ-ից՝ նշված ԴՄ-ները ԳԴԲ-ում վկայված չեն:

Սրանք նախդրիվ կառույցներ են, որոնց գլխավոր բաղադրիչը բայ է: Բնագրում դրանք հինգն են, որոնցից միայն երկուսն է վկայված ԳԴԲ-ում:

Դարձվածային միավորները Շուշանիկի մասին սրբախոսական երկում ունեն պատկերավորման կարևոր դեր: Նրանց միջոցով ստեղծված խոսքային տիրույթը ցանկացած ընթերցողի ներքաշում է իր մեջ ու տոգորում երկի երկու հիմնագաղափարով. մարդու արժեհամակարգում հավատն ունի գերակա դեր, և հոգևոր արժեքների համար պայքարում նա մնում է կայուն «ի պնդութենէ հաւատոյ ի Քրիստոս», որին և ուղղում է Շուշանիկը իր ամենամեծ խնդրանքը. «Այլ տո՛ւր ինձ զաւրութիւն կատարել զընթացս իմ նեղութեամբ՝ նմանութեամբ հարցն իմոյ, զի եւ նոցա մասին հանգստեան՝ ժառանգորդ գտայց» (35):

Սրբախոսական երկը, որը փառաբանում է սուրբ Շուշանիկի վարքը, առանձնանում է նաև հոետորական նախադասությունների հրաշալի գործառույթով, նրանցում հաճախ են համադրվում իմաստի սաստկացում ձևավորող միավորները, ինչպես՝

«... այսպէս ո՞ր **լսելիք բերեն զլուր** կորստեան, որոյ չունի յոյս մխիթարութեան, ո՞ր **տեսանելիք** տարցեն **գտեսութիւն** առն ամբարշտի եւ

ուրացող զԱստուած...» (էջ 31) կամ՝ «Ո՞վ տայր զլիտյ յիմոյ ջուր եւ աչաց իմոց աղբիւրս արտասուաց, եւ յանապատի աւթեւանս, որ լայ ի յաղագս անհնարին առն իմոյ» (էջ 31): Բայց ելքը, որով մխիթարություն ու փրկություն պիտի գտնի Շուշանիկը, նրա համար ձևակերպված է դեռևս իր հայրերի կյանքով և դավանանքով. «գակն կալայց Աստուծոյ ամենակալի» (էջ 31):

Քրիստոնեական ուսմունքը, որ է «բանն կենաց», պիտի ամրապնդվեր, հիմնավորվեր և հասանելի դառնար այն կրողների համար. մասնավորապես կարևորվում էր նրա քարոզչությունը «ի Հայս, որ է ժողովուրդ առաջին», որ հզորացել է «ի պնդութենէ հաւատոյ առ Քրիստոս» և այսօր էլ հզոր է մնում «բանիւ կենաց», ուստի հասկանալի է դարձվածքների՝ իբրև գեղարվեստական խոսքի կառուցման կարևոր միավորների հաճախադեպ գործառույթը սրբախոսական երկերում:

Այսպիսով, ամփոփելով նշենք, որ Թադեոս առաքյալի վկայաբանությունից և նշխարների գյուտի մասին քարոզչական բովանդակության և սուրբ Շուշանիկի մասին սրբախոսական երկերից մեր կողմից առանձնացրած 49 դարձվածային միավորներից 24-ը բացակայում են Ռ. Ղազարյանի «Գրաբարի դարձուածարանական բառարան»-ում և ներկայացվում են առաջին անգամ: Նրանց իմաստագործառական և ոճական գնահատականը կարևոր է գրաբարի դարձվածաբանության ամբողջական ուսումնասիրության համար:

Анна Абаджян, Анаит Юзбашян – Идиомы в «Агиографии святой Шушаник»

В данной работе проводится структурно-лингвистическая экспертиза устойчивых сочетаний, которые встречаются в «Агиографии святой Шушаник». Армянский народ обладает великой духовной ценностью, благодаря которой он может победить любого врага. Шушаник борется с супругом-отступником, оставаясь верной духовным реликвиям, унаследованным от ее предков. Материал полон идиомами, некоторые из них не зафиксированы в словаре Р. Казаряна «Идиомы в грабаре». Они представлены и оценены впервые. Здесь подчеркивается важность христианства как мощной силы веры. Грамматические формулы в них, требующие комплексного изучения, являются важным компонентом структуры слова. В рассматриваемом нами тексте фразы отличаются широкими возможностями построения предложений, что обусловлено их стилистической ценностью. Идиомы, являясь небольшой единицей выражения мысли, играют важную роль в создании вымышленного образа. Армянский язык ориентирован на глаголах, поэтому не случайно, что глаголы в идиомах преобладают. Это в основном конструкции с глаголами «быть», «давать», «брать». Предпочтительным компонентом является существительное или прилагательное. В богословской литературе существует ряд устойчивых сочетаний, которые выполняют постоянную функцию. Мы их называем идиомами, поскольку они содержат по крайней мере один элемент переносного значения, такие как «небесная армия», «небесный водоем».